

Ecstasy in sintetične droge

Bojan Dekleva¹

Uporaba t.i. plesnih ali dizajniranih drog se je med mladino tudi v Sloveniji izrazito povečala. Prispevek povzema sodobna spoznanja o teh drogah, s posebnim poudarkom na ecstasy. Obravnava zgodovino in različne vidike pojava, epidemiologijo, učinke in posledice uporabe ecstasy, vzorce in stile uporabe ter sedanje stanje na področju preventivnega ukrepanja v evropskih državah.

Ključne besede: droge, sintetične droge, ecstasy, učinki – fiziološki, psihični, socialni, mladina, (sub)kultura

UDK 178.8, 613.83

Uvod

Tako imenovane sintetične droge so postale v zadnjih nekaj letih predmet mnogih raziskovanj, publikacij in še pred tem tudi zanimanja javnih občil iz več razlogov. Zdelo se je, da gre za nove droge, ki so se pojavile naenkrat in katerih uporaba je postala kar globalna. Dejansko gre za – v večini razvitih zahodnih držav – že dolgo poznane droge. Presenetljivi in novi pa sta dve okoliščini: da je uporaba teh drog postala v več državah razmeroma hitro "masovna", predvsem med mladimi ljudmi, ter da se je z njo razvil specifičen vzorec (mladinske) kulture, ki pogojuje tudi načine uporabe, deloma imidž, vrsto poslušane glasbe, načine preživljanja prostega časa in podobne stilne značilnosti. Kot se vedno zgodi pri razvoju masovnih (mladinskih) kultur, je eno od pomembnih vlog pri njihovem širjenju in "normaliziranju" imela industrija prostega časa. Tri od omenjenih značilnosti – masovnost in "normalnost" pojava, njegovo "stilno" pomembnost ter vlogo "industrije" – opisuje članek, ki je bil objavljen v enem od slovenskih tednikov z najvišjo naklado². Ta članek je odkrito promoviral uporabo ecstasy v smislu preživljanja prostega časa za ljudi, ki hočejo biti "in" in v toku s svetovnimi dogajanjem na tem področju. To je bil verjetno prvi tak članek, objavljen v tako masovnem slovenskem mediju v zadnjih 25 letih. Članek, po mojem vedenju, ni povzročil kakih burnih reakcij javnosti³.

Te "nove" droge in "novi" načini njihove uporabe ter življenjski stili so bili osrednji (čeprav ne izključni) predmet

¹ Bojan Dekleva, dr. psih., izredni profesor, Pedagoška fakulteta v Ljubljani in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana.

² »Vladar norih noči«, Stop št. 45, 1995, s. 70.

V tretji junijski številka Stopa v letu 1998 je objavljen zelo podoben članek »Po polnoči ...«, ki opisuje – pri nas – nov pojav »clubbinga«. Poseben okvirček v članku našteva naslednje »klubске droge: smart drugs, ecstasy, speed, poppers« (s. 89). Intervjuvani »ambasador« Ambassade Gavioli pravi: »Energijo clubbinga bi lahko opisali ko mešanico ljubezenskega ecstasyja in viagre« in »Obiskovalci vendar ne prihajajo na clubbing zaradi potrebe po drogi, temveč zaradi nove oblike druženja in posebne energije, ki se tam ustvarja ...« (s. 90).

³ Izšla pa sta dva odziva v specializirani reviji Mreža drog: Ravnik, 1996; Pišec, 1996.

raziskave »Metodologija kvalitativnega raziskovanja škodljivih posledic uporabe drog med mladimi«⁴. V tem članku povzeman uvodno poglavje te raziskave, v katerem smo poskušali podati temeljne informacije o tem pojavu iz tujih virov. Dotaknil se bom uporabljenih terminov, zgodovine in različnih vidikov pojava, epidemiologije, učinkov in posledic uporabe ecstasy, vzorcev in stilov uporabe ter na koncu pregledal še sedanje stanje na področju preventivnega ukrepanja v evropskih državah.

Pomen izrazov "plesne", "sintetične" ali "dizajnirane" droge, ecstasy

Novi stil in vzorec uporabe drog najpogosteje označujejo z zgoraj omenjenimi štirimi pridevniki. Včasih pa se jih poimenuje ali povezuje še z vzporednimi izrazi in pojmi "pametne" ("smart"), "rekreacijske" ali "nove psihotropne" droge.

Izraz "plesne" droge se nanaša na razvoj nove kulture uporabe značilnega "šopka" starih in novih drog. Za to novo kulturo je značilna (vendar ne izključna) uporaba drog na plesnih prireditvah ("party"-jih ali "rave"-ih) z značilnimi vrstami glasbe (house, techno, rave, drum and bass, jungle, itd). Nova plesna kultura zajema obiskovanje rejvov ob vikendih in razmeroma dolgotrajno plesno aktivnost (celo noč, z možnim podaljškom zjutraj /'after'/ in možnim nadaljevanjem naslednje noči ali več noči). Običajno štejejo med plesne droge ecstasy, amfetamine, LSD, kokain in še nekatere, pri nas manj znane droge. Pretežno delovanje večine teh drog je poživilno (stimulativno). Izraz plesne droge se ne nanaša na morebitne skupne farmakološke ali kemične značilnosti drog, temveč na značilen način uporabe.

Izraz "dizajnirane" droge je popularen izraz, ki se uporablja zelo široko in ohlapno. Izraz zajema množico različnih in vnaprej nedoločenih snovi, ki so po svoji kemični strukturi in učinkih zelo podobne (že) prepovedanim drogam, vendar se od njih razlikujejo v enem ali več strukturnih delih (atomih). Izdelujejo in razvijajo jih v ilegalnih laboratorijih zato, da bi z njimi dosegli enake ali podobne farmakološke učinke, ven-

⁴ Raziskavo je v letu 1997 financiral Urad za preprečevanje zasvojenosti od drog Mestne občine Ljubljana.

dar bi se hkrati izognili trenutno veljavnim pravnim prepovedim (ecstasy tej opredelitvi dizajniranih drog ne ustreza, saj je že prepovedan). Podoben izraz, ki ga uporabljajo nekatere zakonodaje, je "analog", s katerim želijo kriminalizirati množico še nepoznatih drog s podobnim učinkom.

Izraz "sintetične" droge se uporablja podobno ohlapno kot izraz dizajnirane droge. Mnoge droge so namreč dejansko dizajnirane (to je, umetno oblikovane) ali sintetične (to je, ustvarjene z umetnimi postopki v laboratorijih, sintetizirane), vendar jih ne štejejo med "nove sintetične" droge. V sodobni uporabi se termin nanaša predvsem na ecstasy, LSD in amfetamine, ki jih proizvajajo v laboratorijih iz kemičnih surovin (prekurzorjev, predhodnikov), ne pa iz naravnih snovi. Oba izraza - tako sintetične kot dizajnirane droge - vedno pogosteje pomenita zmeraj širšo skupino drog, v katero se uvrščajo tudi nekatere legalne droge ("zdravila") ali že prej poznane droge, ki se sedaj začenejo uporabljati v novem "šopku" ali v okviru drugačne ideologije uporabe.

Ta ideologija običajno poudarja rekreativno uporabo teh drog, to je uporabo, ki je kontrolirana, namenjena zabavi in doseganju užitkov predvsem v prostem času, in ki ni povezana z zasvojenostjo, socialnim odrinjenjem in propadom. Nova ideologija povezuje nove stile in namene uporabe z enostavnostjo izdelave in uporabe teh drog, njihovo cenenostjo in priročnostjo ter domnevno majhnimi stranskimi učinki, s konceptom njihove "varnosti". Vse to sestavlja "socialno reprezentacijo"⁵ "varne droge, ki je dobra za posameznika in družbo, in ki pomeni kemično uresničitev demokratične ideologije"⁶.

Izraz ecstasy pomeni vsaj troje:

1. prav določeno kemično snov (MDMA oz. 3,4-metiledioksimetamfetamin),
2. skupinsko ime za celo vrsto podobnih kemičnih snovi, ki se velikokrat na trgu ponujajo kot ecstasy, ali pa
3. (sub)kulturno uporabo droge in življenjski stil, ki vključuje uporabo različnih plesnih drog⁷. V tem smislu ecstasy pomeni najbolj tipično plesno drogo, v zvezi s katero je tudi nastal nov stil in val uporabe drog.

Zgodovina in različni vidiki uporabe ecstasy-ja

Zgodovina⁸ ecstasy se začne leta 1910, ko sta dva nemška kemika sintetizirala MDMA podobno, "starševsko" drogo MDA. Nanjo so potem pozabili do leta 1939, ko so jo upo-

rabljali v raziskavah o adrenalinu. V 50. letih jo je ponovno odkril⁹ Gordon Alles, izumitelj amfetamina, in leta 1957 poročal o njenih psihedeličnih učinkih. Z drogo je nato začela eksperimentirati ameriška vojska v okviru programa raziskovanja možnosti kemičnega vojskovanja. MDA je prešla v javno uporabo leta 1967 pod imenom "ljubezenska droga" ("the love drug"), leta 1970 pa so jo v USA uvrstili na seznam prepovedanih drog.

MDMA ali ecstasy v ožjem pomenu besede je bil prvič sintetiziran leta 1914 (nekateri viri pa navajajo leto 1912) v okviru raziskav podjetja Merck, ki je iskalo sredstvo za hujšanje. Z drogo se nato dolgo ni nihče več ukvarjal, čeprav so na voljo podatki, da je drogo v 50. letih - tako kot MDA - tudi raziskovala ameriška vojska.

Nato je MDMA ponovno "odkril" Aleksander Shulgin in začel z njo v prvi polovici 60. let intenzivno kemično in izkustveno eksperimentirati - tako kot Gordon Alles z MDA ali Albert Hoffman z LSD. Navdušil se je nad njenimi učinki, predvsem njenim učinkom olajševalca komunikacije ter "nežnimi" in obvladljivimi psihedeličnimi učinki. Drogo je posredoval psihoterapevtskim krogom, ki so začeli v poznih 70. letih razvijati razmeroma obsežno neformalno mrežo/program psihoterapije z uporabo ecstasy-ja. Ocenjuje se,⁹ da je samo en psihoterapevt, Shulginov prijatelj, Leo Zof, uvedel v uporabo ecstasy-ja približno 4.000 drugih psihoterapevtov, ki so v desetih letih uporabili približno 500.000 doz droge.

Ob koncu 70. in v 80. letih je začela uporaba ecstasy prehajati iz razmeroma ozkih in elitističnih krogov v javno in masovno oz. rekreativno uporabo. V prvi polovici 80. let je uporaba te, takrat še legalne droge, v ZDA eksplozivno narasla. Po oceni enega od opazovalcev je bil MDMA najbolj priljubljen med študenti, (visoko izobraženimi) strokovnjaki, homoseksualci in pripadniki "new age" gibanj. Leta 1985 so drogo v ZDA prepovedali. V naslednjem letu so organizirali več protestov proti prepovedi, vendar so po ponovnih sodnih obravnavah drogo dokončno prepovedali.

Zgodovina masovne uporabe ecstasy v Evropi se začne leta 1985, čeprav se je droga uporabljala v nekaterih posebnih londonskih klubih že od 70. let naprej. Vendar je bila tam omejena na zelo ozke in elitistične kroge. Prehod nove kulture uporabe ecstasy v Evropo je potekal prek obiskov evropskih (predvsem britanskih) DJ-jev v Ameriki, ter prek njihovega srečevanja s kolegi in z drogo v nočnih klubih Ibize, ki so jo tedaj obiskovali ljudje iz določenega, bolj ali manj zaprtega kroga londonske glasbene scene. V letu 1985 je prišlo do sovpadanja pravih ljudi, pravih glasbenih tradicij in trendov, prave droge in pravih okoliščin na londonski glasbeni sceni, in začeli so se prvi "house party"-ji¹⁰.

⁵ Calafat in drugi, 1997.

⁶ Synthetic drugs: a new ..., 1998.

⁷ Npr. "ecstasy culture" (Collin, 1997).

⁸ Povzeta po Shapiro, 1992 in Eisner, 1997.

⁹ Collin, 1997.

¹⁰ Takrat popularna vrsta glasbe se je imenovala »acid house« ali »balearska« glasba.

Na prehodu iz 80. v 90. leta se je nova (mladinska, glasbena) (sub)kultura razširila po vsej Evropi, tudi v velikem delu srednje in vzhodne. Za razliko od izvirne, prevladujoče terapevtske in spiritualne uporabe droge v ZDA gre v Evropi skoraj izključno za masovno, rekreativno uporabo ecstasy-ja. Hitrost in prodornost širitve te kulture v evropskem prostoru razlagajo z različnimi dejavniki in okoliščinami: tehnološkimi, socialnimi, političnimi in glasbenokulturnimi. V slednjem smislu gre za to, da nova glasba integrira mnoge dosedanje evropske in ameriške trende, ter da je po naravi taka, da se lahko prilagaja "slehernemu" (masovnemu) okusu. Z novimi produkcijskimi sredstvi (samplerji in drum mašine) se je produkcija glasbe močno demokratizirala, saj jo lahko "dela" vsak z minimalnimi stroški. Prišlo je do oblikovanja scene, ki kombinira alternativne in tradicionalne, elitistične in masovne vidike v proizvodnji užitka in (plesne) zabave, pri čemer so nova komunikacijska sredstva (računalniki, zgoščenke, internet, itd.) močno pospešili pretok informacij in globalno sovplivanje na oblike in trende nove kulture. Pri tem je seveda odločilno sovplivala tudi industrija mladinske kulture.

Na razvoj tovrstnih scen in kulture je vplivala tudi droga sama po sebi, torej tiste njene značilnosti, ki so omogočale, da se uporaba droge socialno oblikuje na določene načine. Glavna in odločilna novost, ki se tiče uporabe ecstasy-ja (in drugih plesnih drog) je v tem, da je njegova proizvodnja razmeroma preprosta (proizvaja se lahko v domačih laboratorijih-kuhinjah, navodila za proizvodnjo pa so na voljo v javno dostopnih knjigah ali na internetu). Tudi način širjenja droge se je "demokratiziral" in nove strukture distribucije so nadomestile velike in strogo hierarhično organizirane mafije. Namesto teh so se pojavile "majhne organizacije z minimalno strukturo, ki ne rabijo več mnogih posrednikov, ker so že na ravni produkcije blizu lokalnemu tržišču"¹¹.

Novo nastalo mladinsko kulturo opisujejo in razlagajo naslednji trije citati¹²:

• Eden vodilnih britanskih raziskovalcev Howard Parker pravi, da "je več mladih, ki so z ilegalnimi drogami eksperimentirali, kot pa je takih, ki je še niso poskusili ... V nekaj naslednjih letih, še posebej v mestih, bodo mladostniki, ki ne bodo poskusili drog, predstavljali manjšinsko skupino ... pravzaprav na nek način deviante ... (vendar pa) je norma – poznavanje drog, ne pa – biti devianten ... ta predpostavka se nanaša na eksperimentiranje, rekreacijsko uporabo in 'iniciacijsko' uporabo drog, ne pa na redno in problematično uporabo. Za mnoge mlade ljudi je občasna uporaba drog, kot sta tobak in alkohol, ples, šport in seksualno izražanje, nekakšna 'iniciativnost', ki jim omogoča, da se angažirajo, pokažejo svoje znanje, osvojijo socialne položaje in uveljavijo osebno in skupinsko identiteto ... ilegalne droge postajajo vedno bolj del mladinske kulture, tako da njihova dostopnost pomeni normalni sestavni del sveta njihovega prostega časa."

"Utemeljitev te teze predstavljajo podatki, ki kažejo, da mladi ljudje (ki obiskujejo klube) povedo, da uporabljajo marihuano in ecstasy, hkrati pa trdijo, da drog ne uporabljajo."

Podobno zaključuje Measham: "Mladi ljudje uporabljajo legalne in ilegalne droge na vedno bolj podobne načine, kot del svojega potrošniško usmerjenega in vznemirjenega iščočega uživaškega življenjskega stila, kjer se čas za oddih in zabavo kupuje na trgu in kjer so meje med subkulturo uporabe drog in prevladujočo mladinsko kulturo vse bolj zabrisane."

Epidemiologija

Uporaba ecstasy-ja in drugih plesnih drog je postala v mnogih evropskih državah razmeroma masovna. Izraz "razmeroma" se tu nanaša na primerjavo z uporabo drugih ilegalnih drog ter na dejstvo, da se je uporaba ecstasy razširila zelo hitro in da so - ker domnevno njegova uporaba še narašča – leto ali dve stari podatki lahko že povsem preseženi. Zaradi takih ocen je Evropska skupnost sprejela več odločitev in organizirala več mehanizmov, ki naj bi skrbeli za spremljanje uporabe drog, med njimi posebej sintetičnih, in omogočala hitrejša ukrepanja. Kljub temu pa najnovejša knjiga o ecstasy v Evropi trdi, da "evropski trendi uporabe ecstasy še niso prav zelo poznani ... (čeprav) ... je splošen vtis, da uporaba ecstasy in podobnih snovi narašča v vseh evropskih državah"¹³.

Poročilo EMCDDA navaja, da je v večini evropskih dežel med adolescenti in mladimi odraslimi – v obdobju od začetka 90. let občutiti nedvomen porast uporabe plesnih drog, kamor prištevajo ecstasy, LSD in amfetamin. V večini držav je te droge že uporabilo od 2-4 % 15-16 letnih otrok, v nekaterih državah pa do 10 %. V starosti 18-20 let obseg uporabe še naraste.

V nekaterih državah postaja ecstasy druga najpogosteje uporabljana nedovoljena droga¹⁴. V splošnem se pojavlja vzorec, da je pogostost uporabe amfetaminov in LSD-ja dosedaj v življenju pri splošni populaciji večja kot pogostost uporabe ecstasy, pri mlajši populaciji od 16-20 let pa je ta vrstni red obraten. To pomeni, da uporaba ecstasy relativno narašča.

Študije, ki so jih naredili z obiskovalci rejev in tehno scen, kažejo še mnogo višjo pogostost uporabe. Podatki iz Nemčije¹⁵ kažejo, da je približno polovica že uporabljala ecstasy. Rezultati podobne raziskave na Nizozemskem kažejo, da je v življenju uporabilo ecstasy že 81 % obiskovalcev rejevov, hkrati pa jih je 64 % uporabilo ecstasy v noči pred intervjujem. V petih mestih petih evropskih držav pa so vprašali večji vzorec

¹³ Calafat in drugi, 1997.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

¹¹ Calafat in drugi, 1997.

¹² Demand ..., 1997.

uporabnikov in neuporabnikov ecstasy, starih približno 23 let, koliko imajo prijateljev, ki uporabljajo ecstasy. Med uporabniki jih je imelo nekaj "vsaj nekaj" takih prijateljev od 95 do 100 %, med neuporabniki pa od 38 do 65 %.

Poročilo ESPAD-ove raziskave za Slovenijo omenja, da je drogo v letu 1995 doslej v življenju uporabljalo 1,2 % slovenskih petnajstletnikov (ki hodijo v šolo), od tega 1,5 % fantov in 0,9 % deklet¹⁶. Podatki, ki so bili tudi leta 1995 z enako metodologijo zbrani samo na ljubljanskem vzorcu enako starih otrok, pa kažejo, da je od teh 1,8 % že poiskovalo ecstasy, med fanti 2,7 %, med dekleti pa 0,8 %¹⁷.

Leta 1998 smo v Ljubljani ponovili anketiranje reprezentativnega vzorca dijakov prvih letnikov srednjih šol z ESPAD-ovo metodologijo (Dekleva, 1998). Rezultati so pokazali, da je ecstasy doslej v svojem življenju poskusilo že 7,0 % vseh anketiranih dijakov, ki so bili povprečno stari 15 let in osem mesecev. Med dekleti je bilo takih 6,0 %, med fanti pa 7,9 %. Leta 1998 je torej imelo vsaj eno izkušnjo z ecstasy 289 % ali 2,89 krat več dijakov in dijakinj kot leta 1995. Podobno visoke odstotke ali razmerja najdemo tudi pri vseh drugih indikatorjih uporabe teh drog v primerjavi obeh let. Samo 29,2 % fantov in 29,1 % deklet je npr. reklo, da bi bilo priskrbeti si ecstasy – »nemogoče« ali »zelo težko«. Ecstasy je tako v tem obdobju droga, katere uporaba med mladimi kaže najvišje stopnje rasti.

Značilnosti in učinki ecstasy-ja

Ecstasy ali MDMA (popularno imenovan tudi E ali X ali XTC) je snov iz skupine fenilalkilaminov, ki je deloma podobna drugim metamfetaminom, deloma pa izrazito halucinogenim drogam, kot je meskalin. Nekateri viri uvrščajo MDMA med poživila oz. stimulanse¹⁸, drugi med halucinogene droge¹⁹, dejansko pa je za drogo – poleg drugega – značilno poživilno in "nežno" halucinogeno delovanje.

MDMA pa ima še druge, specifične učinke, ki so povezani z njeno masovno uporabo in s privilegirano vlogo, ki jo ima v plesni kulturi. Zaradi teh učinkov so predlagali, da bi MDMA uvrstili v povsem nov razred drog, ki naj bi se imenoval "empatogeni". Izraz označuje drogo, ki povzroča ali spodbuja empatijo. Še drugačen predlog za označitev ecstasy je – "entaktogen", to je droga, ki spodbuja vzpostavitev "notranjega stika" oz. stika s samim seboj.

Različni avtorji poročajo o različnih vrstah učinkov zaužite droge. Delijo jih na kratkoročne učinke, fizične in psihične,

na dolgoročne posledice ter na socialne in sociološke "učinke", s čimer mislijo deloma na socialne "učinke" v okolju posameznega uporabnika, deloma pa na nove socialne strukture, ki nastajajo ob novi, razmeroma masovni uporabi droge. Različni viri se pri navajanju učinkov razlikujejo glede na to, ali pod učinki pojmujejo predvsem objektivno in laboratorijsko merljive fiziološke spremembe, ali pa spremembe doživljanja v naravnih situacijah, kjer se ecstasy uporablja.

Običajna doza učinkovanja MDMA je 75–100 mg. Učinki nastopijo po kakih 20–40 minutah in trajajo 4–6 ur, nato pa sledi obdobje "vračanja" v prvotno stanje, ki lahko – glede na količino zaužite droge in stopnjo dejavnosti – traja tudi več dni in v večji meri predstavlja sekundarne kot pa neposredne posledice droge. To obdobje je torej povezano predvsem z načinom preživljanja časa, ko je uporabnik bil pod vplivom droge.

Med takojšnjimi fiziološkimi učinki droge omenjajo:

- pospešen srčni utrip
- suha usta in grlo
- pospešeno znojenje
- razširjene zenice
- rahel dvig krvnega pritiska

V času med zaužitjem droge in nastopom njenega polnega učinka nekateri uporabniki za krajši čas občutijo slabost, nelagodnost in "izgubljenost", ki pa ob polnem učinku droge minejo.

Psihični in doživljajski učinki ecstasy so predvidoma posledica povečanega izločanja dveh nevtranzmiterskih substanc, dopamina in serotonina. Prvi je odgovoren predvsem za stimulatívno delovanje, drugi pa za čustvene spremembe in empatogene učinke. Več avtorjev navaja naslednje psihične učinke:

- zmanjšanje občutka utrujenosti
- zmanjšanje občutka lakote
- zmanjšanje inhibicij
- povečan občutek družabnosti
- občutek energetske polnosti
- občutek empatičnosti
- povečana zgovornost in odprtost do drugih
- povečana (difuzna) senzualnost
- pojavljanje prijetnih čustvenih "valov", euforia
- globlje doživljanje glasbe
- spremenjeno vidno zaznavanje in vidne iluzije
- večasih intenzivnejše doživljanje vidnih predstav
- občutje jasnosti in mirnosti s hkratno odsotnostjo občutij agresivnosti, jeze in "obrambne" naravnosti
- povečano zavedanje čustev
- zmanjšanje občutja oddaljenosti ali odtujenosti od drugih
- spremenjeno doživljanje časa
- povečana sposobnost obnavljanja "pozabljenih" spominov itd.

¹⁶ Stergar, 1995.

¹⁷ Jerman in drugi, 1996.

¹⁸ Synthetic drugs: chemistries ..., 1998.

¹⁹ Drugs ..., 1996.

V razumevanju psihičnih učinkov droge je pomembno vedeti, da je za MDMA – bolj kot za večino drugih drog – pomemben učinek vnaprejšnjih pričakovanj uporabnika in socialnega konteksta uporabe (“set in setting”).

Poleg zgoraj opisanih psihičnih učinkov, ki jih verjetno večina uporabnikov navaja kot tiste, zaradi katerih drogo sploh uporabljajo, se pojavljajo tudi manj prijetni takojšnji učinki, ki verjetno kakega eksperimentatorja odvrnejo od nadaljnje uporabe. Del teh učinkov je fizioloških, večina neprijetnih psihičnih učinkov pa je verjetno posledica psihičnega “setupa” oziroma izhodiščne strukture uporabnikov (prej občutenih težav psihološke ali psihiatrične narave) oziroma interakcij med (neustreznim) “setom” uporabnikov (strah, nepripravljenost na učinke droge), “settingom” (ki ne daje občutka varnosti, neustrezna družba itd.) in dejanskimi učinki droge. Med fiziološkimi neprijetnimi učinki najpogosteje navajajo:

- zhibke in mišične krče
- mišično napetost, predvsem v čeljustnih mišicah (bruk-sizem)
- nistagmus (nehotno premikanje zrkel sem in tja)
- slabosti

Za večino uporabnikov je najbolj pomemben negativen takojšnji učinek premočne stimulacije “bad trip”, ki ga nekateri drugi uporabniki poznajo iz izkušenj z LSD-jem ali s čezmerno uporabo amfetamina. Podoben, oziroma boljje rečeno, temu nasproten pojav so nekajminutne epizode izpraznitve ali izgube čutnih zaznav (vidnih, slušnih), ki se zgodijo med plesom in ki nekatere uporabnike močno preplašijo, medtem ko si drugi uporabniki prizadevajo doseči prav ta učinek. V času po uporabi ecstasy-ja (naslednji dan ali nekaj dni) se pokažejo mnogokrat negativne posledice, ki so zelo podobne negativnim posledicam uporabe drugih amfetaminov. Med njimi so najpogostejše:

- utrujenost oz. izčrpanost
- mišične bolečine
- motnje spanja (prevelika vzbujenost)
- letargija in brezvoljnost
- paranoično doživljanje sveta
- depresivno razpoloženje oziroma potrtost

Največ negativnih učinkov se pojavlja pri uporabnikih, ki drogo uporabljajo dalj časa in v večjih količinah. Predvsem se pojavljajo:

- anksioznost
- zmedenost
- napadi panike
- nespečnost
- psihotične epizode in “fleshbacki” (ponovno nehotno doživetje občutij, ki so jih imeli v času učinkovanja droge)

Posamična poročila govorijo o povečanju pogostosti “prehladov” ter genitalno-urinarnih infekcij (slednje le pri ženskah), kar pa nekateri pripisujejo pogosti dehidraciji, ki je posledica interakcije med učinki droge in povečano telesno aktivnostjo uporabnikov na plesnih dogodkih. Poseben problem (ki se ga tu sploh nismo dotaknili) se nanaša na dejansko sestavo tablet, ki jih uporabniki kupujejo kot “ectasy”. Vprašanje negotovosti sestave tabletk omenjajo takorekoč vsa dela o ecstasy. Nekatera navajajo tudi možnost, da so v tabletkah vsebovane neposredno škodljive snovi (to je take, katerih škodljivost je neprimerno večja od morebitne škodljivosti ecstasy), večina pa vidi kot problematično predvsem dejstvo, da uporabnik nikoli ne ve, kaj uživa in kakšne učinke naj pričakuje. Določen del negativnih posledic uporabe ecstasy je torej pripisati dejstvu zelo različne sestave zaužitih tabletk in njihovim nepričakovanim učinkom.

V splošnem vsi ti negativni učinki izginejo po prenehanju uporabe droge, vendar lahko ostane po njih uporabnik dalj časa telesno in psihično šibak in manj sposoben za optimalno delovanje.

Kljub omenjenim negativnim učinkom pa “ideologija” ecstasy (in več avtorjev) trdi, da je MDMA ena od drog z najmanj negativnimi in z najbolj predvidljivimi učinki. Zaradi tega naj bi se približevala podobi idealne rekreativne droge (saj je večina negativnih učinkov povezana z bolj pogosto uporabo, kot je le rekreativna).

O odzivu “uporabnikov” govori več virov. Saunders²⁰, znani pristaš in “promotor” ecstasy navaja podatke, da je v Sydneyju 7 % uporabnikov izjavilo, da izkušnje z E niso uživali, med tem ko jih je 80 % uživalo (13 % uporabnikov se je zdela izkušnja “nevtralna”). Bolj objektivno usmerjen Calafat in sodelavci pa poročajo, da so uporabniki v posameznem od petih evropskih mestih ocenili izkušnjo z ecstasy v 63–99 % kot pozitivno ali zelo pozitivno, v 1–23 % kot nevtralno ter v 0–15 % kot negativno ali zelo negativno.

Med kratkoročne negativne učinke moramo všteti še primere smrti, ki so sledili – včasih tudi “nepretirani” - uporabi ecstasy-ja. Danes prevladuje razlaga, da gre pri teh smrtih za sindrom, ki je podoben vročinskemu udaru in ki obsega dehidracijo, motnje v regulaciji telesne temperature, odpoved ledvic in jeter. Sindrom in njegova etiologija še nista povsem pojasnjena, sedanje dejavnosti zmanjševanja škode in preprečevanja pa gredo v smeri opozarjanja uporabnikov, da vnašajo v telo dovolj tekočine in se med plesom občasno “ohlajajo”.

Kljub dramatičnosti z uporabo ecstasy povezanih smrti več ocen pravi, da ta pojav ni – potencialno – najbolj zaskrbljujoč. Take ocene utemeljujejo s podatkom, da so z ecstasy po-

²⁰ Saunders, 1997.

vezane smrti razmeroma redke, tako če jih primerjamo s smrtnimi primeri zaradi uporabe drugih – dovoljenih ali nedovoljenih – drog (pri čemer se lahko primerja smrtnost glede na število uporabnikov ali glede na število uporab), ali pa celo s smrtnostjo pri drugih rekreativnih dejavnostih, npr. pri ribarjenju ali jahanju (Saunders²¹). "Težo" smrtnih primerov ob uporabi ecstasy relativizira tudi monografija EMCDDA-ja iz leta 1997²².

Uporaba ecstasy pa ima tudi morebitne dolgoročne posledice. S tem v zvezi se najpogosteje obravnavata dva vidika: vprašanje zasvojenosti in vprašanje (nevro)toksičnosti.

Glede zasvojenosti velja, da se med uporabo MDMA razvije specifična vrsta tolerance, vendar ne pride do fizične zasvojenosti, to je do "nepremagljivega" hlepenja po drogi, ki bi ga lahko utolažil samo nov odmerek droge. Prav tako ni znakov abstinence krize po prenehanju jemanja droge. Specifična vrsta tolerance se nanaša predvsem na prav specifične empatogene in entaktogene učinke ecstasy, zaradi katerih je droga priljubljena na plesni sceni. Toleranca do teh učinkov se razvije tako hitro, da – po mnogih ocenah – že učinki druge in naslednjih uporab niso več taki, kot je učinek prve uporabe. Uporabniki zato velikokrat poskušajo iste učinke doseči z uporabo več droge, pri čemer pa se pogosto zgodita dve stvari: večje doze ecstasy povzročijo vedno bolj stimultiven, amfetaminskemu podoben učinek in vedno manj "tripovskega", "nežno halucinogenega" in empatogenega učinka; hitro se začnejo povečevati negativni učinki, hkrati pa se pozitivni zmanjšujejo.

Verjetno je ta značilnost droge razlog, da uporabniki s povečano uporabo ecstasy-ja kmalu prenehajo, oziroma da "ni nobenih podatkov o tem, da bi kdo ecstasy uporabljal kompulzivno skozi daljši čas"²³. Prvotnim učinkom ecstasy pa se lahko uporabniki spet približajo, če za daljši čas z uporabo prenehajo (Newcombe²⁴ navaja anekdotično mnenje, da toleranca po eni tableti ecstasy traja od enega do treh tednov) oziroma če nikoli ne začnejo uporabljati večje količine XTC-ja.

Vprašanje (nevro)toksičnosti ecstasy je bolj ali manj še povsem odprto. Glavna razloga za to sta: prvič, razmeroma skromno (nevrofiziološko) znanje o delovanju možganov in funkcijah nevrotansmitterjev, ter drugič, pomanjkanje sistematičnega raziskovanja drog, med njimi tudi ecstasy, zaradi sedanjih prepovedi takega raziskovanja.

Temeljna spoznanja o dolgoročnih učinkih ecstasy obsegajo ugotovitve, da se pri nekaterih živalih, ko jim dajejo precej

²¹ 1997.

²² »...v splošnem je tveganje smrti pri uporabi ecstasy-ja manjše kot je tveganje smrti pri mnogih drugih dejavnostih, s katerimi se mladi ukvarjajo.« Griffiths in drugi, 1997.

²³ Shapiro, 1992.

²⁴ 1992.

večje doze kot so sicer značilne za večino uporabe pri ljudeh, raven serotonina v možganih dolgoročno zniža, domnevno zaradi distrofije tistih nevronske končičev, ki so odgovorni za proizvodnjo serotonina, in ki jih jemanje ecstasy domnevno dodatno obremeni. Relevantnost teh spoznanj za humano uporabo ecstasy je nejasna: prvič, spoznanj ni mogoče neposredno prenašati z živali na ljudi; drugič, dolgoročna ireverzibilnost sprememb je nastala samo pri uporabi velikih doz substance v pogojih, ki se razlikujejo od običajne človeške uporabe; tretjič pa je naše znanje o vlogi serotonina (in o njegovi povezanosti z morebitnimi funkcionalnimi spremembami) mnogo premajhno, da bi znali ovrednotiti pomen opaženih sprememb.

Vprašanje ostaja zato temeljno odprto in tako ga tudi predstavljajo. Tako knjižica škotskega foruma za droge, ki je namenjena uporabnikom²⁵, pravi: "Zdi se, da zadnje raziskave sugerirajo, da bi dolgotrajna uporaba ecstasy lahko poškodovala tvoje srce in ledvice, vendar, kakor smo že rekli – nihče tega zares ne ve." Monografija EMCDDA pa o tem vprašanju podobno zaključuje: "Vprašanje toksičnosti ecstasy-ja ostaja nerazrešeno, zato ker ni jasno, kakšno škodo – pri kakšnih dozah – povzroči človeku ter kakšne so njegove dolgoročne posledice."

Vzorci in stili uporabe

Prejšnje podpoglavje je opisovalo predvsem fiziološke in psihične učinke uporabe ecstasy, za uporabnike pa so morda prav toliko pomembni tudi socialni učinki, oz. socialni kontekst uporabe. Kot je bilo že omenjeno, je za velik del uporabe ecstasy pomembna zveza med drogo, določeno vrsto glasbe in plesnimi prireditvami. V tem poglavju prikazani različni vzorci uporabe bodo v večji meri upoštevali tudi to, socialno razsežnost uporabe.

Delitve uporab ecstasy glede na uporabnikov (o doživljanje) namen(a) navajajo predvsem dela avtorjev, ki o ecstasy pišejo promotivno oziroma s stališča uporabnikov. Bruce Eisner, izhajajoč iz ameriške izkušnje, govori o štirih vrstah uporab, ki so namenjene²⁷:

- psihoterapevtskemu delu
- samo-aktualizaciji
- spodbujanju kreativnosti in
- rekreativni uporabi

Zanimivo je, da Eisner v nobeni od teh uporab ne predvideva nič, kar bi bilo podobno masovnim plesnim scenam. Za vsako vrsto uporabe navaja nek tipični ali optimalni scenarij, pri čemer ima rekreativna uporaba tri možne scenarije:

²⁵ The survivors' guide to drugs and clubbing, 1997.

²⁶ Griffiths in drugi, 1997.

²⁷ Eisner, 1997.

- prvi opisuje tri prijatelje, ki skupaj uporabljajo ecstasy za globlje doživetje svojega odnosa;
- drugi – ljubimca, ki uporablja ecstasy za odkrivanje novih vidikov svojega odnosa;
- tretji pa skupino ljudi, ki pod vplivom ecstasy razvijajo lastno spontanost v igri (dramskih) improvizacij.

Bistvena pri Eisnerjevih navodilih je predpriprava seanse, ki zajema individualne in skupinske materialne priprave, ureditev scene, različne doze drog, predvsem pa oblikovanje ustreznih pričakovanj in duševnih stanj.

Drugo, osem let starejšo in bolj z evropsko izkušnjo oplojeno, za temo uporabe ecstasy kar "referenčno" delo Nicholasa Saundersa, navaja tri temeljne kategorije: "uporabo", "psihoterapijo" in "spiritualno uporabo", ki jih pravzaprav najbolj promovira. V uvodu avtor opozori na dejstvo, da se v osem let starejši, prej omenjeni knjigi, "plesne" uporabe sploh ne omenja, in se tudi sam opredeljuje proti njej. Vendar se plesne uporabe drog vendar dotakne, in sicer v dveh podkategorijah svoje kategorije "uporabe". Ta vključuje uporabo za namene:

- umetniškega izražanja
- reševanja problemov
- predstavljanje prihodnosti (ne napovedovanje!)
- domišljajska potovanja (s tehniko vodene fantazije)
- sproščanje v športu
- za odvajanje od drugih drog
- lajšanje bolečin
- poglobljanje odnosov in prijateljstev
- delo na odnosu v paru (ali s starši)
- izvedbo mini počitnic in
- vzdrževanje telesne pripravljenosti

Oba na koncu omenjena namena vključujeta tudi namensko plesno aktivnost. Pri kategoriji uporabe ecstasy v spiritualne namene opredeljuje ecstasy kot »enteogeno« drogo (tako, ki "v sebi odkriva Boga ali Božje"). S primeri prikazuje možnosti uporabe reja kot spiritualnega dogodka, bolj pa se posveča primerom, v katerih so pripadniki tradicionalnih (budizem, krščanstvo, židovstvo) in izvedenih religij vključili uporabo ecstasy v svoje duhovno iskanje. Posebna vrednost Saundersove knjige je v mnogih "osebnih zgodbah" različnih uporabnikov, s katerimi pred bralcem razgrinja zelo raznolike možnosti, socialne kontekste in posledice uporabe ecstasy.

Tretjo kategorizacijo uporab navajam iz zbornika WHO o amfetaminskih poživilih²⁸. Avtorji ločijo instrumentalno, kulturno oz. subkulturno in kronično uporabo. Instrumentalna, ki je najbolj podobna vsem Eisnerjevim in Saundersevimi uporabam, je tista, ko nekdo uporablja drogo za doseganje točno določenih ciljev. Avtorji menijo, da taka uporaba predstavlja - zgodovinsko in globalno gledano - najbolj običajno uporabo poživil amfetaminskega tipa. Vendar pa to v manjši

meri velja prav za ecstasy, ker njegova "halucinogena" stran omejuje njegovo uporabo v delovnih kontekstih (čeprav je po drugi strani bolj ustrezna za spiritualne namene).

V zahodnem svetu pa razumemo amfetaminska poživila bolj kot sredstva za subkulturno in rekreacijsko uporabo, kar seveda lahko tudi predstavlja posebno obliko instrumentalne uporabe. Uporaba ecstasy v rekreacijske namene je značilna v tistih državah, kjer obstaja tradicija mladinskih subkultur ter kjer obstajajo ustrezni ekonomski pogoji za oblikovanje posebnega trga "rekreativne" porabe. Instrumentalnost uporabe ecstasy se kaže v tem, da ga mladi uporabljajo zato, da lahko dlje zdržijo budni in aktivni. Rekreativni namen uporabe pa se kaže tudi v tem, da to drogo na ta način uporabljajo predvsem bolj bogati in uspešni posamezniki, medtem ko je večina uporabe mnogih drugih drog bolj značilna za marginalizirane in deprivirane sloje prebivalstva.

Kronična in problematična uporaba za ecstasy ni značilna. Čeprav obstajajo (skromni) podatki o tovrstni uporabi, avtorji zaključujejo, da "je tak vzorec uporabe ecstasy očitno redek ter da ga v znanstveni literaturi še niso rigorozno (to je verodostojno – op. B.D.) predstavili"²⁹.

Isti vir navaja še podrobnejšo klasifikacijo eksperimentalne ali rekreativne uporabe amfetaminskih poživil ter razvrstitev uporabe drog glede na stopnjo kontroliranosti uporabe. Prvo skupino uporab deli na:

- eksperimentatorje
- rejverje
- pivece alkohola, ki hkrati uporabljajo še amfetamin ter
- mlade matere.

Za naše okolje sta domnevno pomembni samo prvi dve kategoriji. Za oboje vrst uporabnikov je značilno, da drogo uporabljajo samo v določenih socialnih kontekstih in časih ter da se zavedajo meje med rekreativno uporabo in odvisnostjo.

Preventivna ukrepanja

Dve novejši raziskavi sta se ukvarjali s pregledom preprečevalnih dejavnosti v evropskih državah.³⁰ Poročilo EMCDDA govori o pristopih zmanjševanja uporabe oz. povpraševanja v sedmih poglavjih oz. o sedmih skupinah tovrstnih dejavnosti. Poglejmo njihovo razvrstitev teh dejavnosti.

A. V okviru preventive uvrščajo štiri vrste dejavnosti: informiranje splošne javnosti, vključevanje teme sintetičnih drog v šolske izobraževalne programe, intervencije z mladimi eksperimentatorji ter nudenje informacij, podpore in svetovanja uporabnikom na (plesnih) scenah.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Calafat in drugi, 1997; Griffiths in drugi, 1997.

²⁸ Donoghoe, 1997.

B. Posebna vrsta dejavnosti, ki je namenjena splošni javnosti, so nacionalne informacijske kampanje in izdelava in distribucija informacijskih gradiv.

C. Velika skupina projektov, ki so usmerjeni v zmanjševanje škode, izhaja iz dejstva, da ljudje droge uporabljajo. Različne informacijske in izobraževalne akcije želijo pripeljati k varnejši in manj škodljivi uporabi drog. Ena od takih akcij (v Hamburgu) poziva k upoštevanju petih zlatih pravil:

1. Nobena droga te ne bo osrečila, če si nesrečen.
2. Manj je več.
3. Mešanje je mimo.
4. Ne porivaj se v stalno uporabo.
5. Ne jemlji ničesar, kar ne poznaš ali česar se bojiš.

Ti projekti poudarjajo osebno odgovornost za uporabo ter potrebo po verodostojnem informiranju.

D. Vprašanje, ki se mu ni mogoče izogniti, je politika represije oziroma regulativnega obravnavanja konfliktnih situacij, ki nastajajo v zvezi z velikimi plesnimi scenami. Zaključki mnogih analiz delovanja represije vodijo k dvema spoznanjema: prvič, da preganjanje in onemogočanje plesnih dogodkov vodi k temu, da se scene umikajo v »podzemlje«, ter drugič, da represivni posegi spreminjajo zaznave javnosti v to smer, da začne javnost gledati problem uporabe drog mnogo resnejše, kot v resnici je. Strategije sodelovanja, nasprotno, odpirajo mnogo možnosti preventivnega dela na sceni in s sceno.

E. Strategije sodelovanja vodijo k skupnemu oblikovanju pravil oz. standardizaciji zahtevanih pogojev na rejevih. V več deželah so oblikovali različna pravila varnejših plesnih dogodkov, ki se jih nato držijo organizatorji teh dogodkov, policija in lokalna oblast. Pravila določajo naslednje:

1. Preprečevanje navzočnosti drog na plesih.
2. Zagotavljanje varnejših fizičnih pogojev (voda, prostori za ohlajevanje).
3. Usposabljanje delavcev, ki sodelujejo pri izvedbi rejevov.
4. Dogovor o sodelovanju med službami in institucijami.
5. Nudjenje informacij in svetovanja o drogah na sceni.

F. Razmeroma najbolj uspešne so interevencije, ki pomenijo vrstniško izobraževanje, delo na terenu in spodbujanje samopomoči. Vse te oblike dejavnosti zahtevajo podporo pozitivnih iniciativ, ki velikokrat izhajajo iz same scene.

G. Delo na sceni zajema testiranje vsebnosti tabletk na plesih, delo v posebnih avtobusih in delavnicah, ponujanje informacijskega gradiva, kar pa je vse največkrat samo sredstvo za vzpostavitev bolj osebnih odnosov, preko katerih se lahko bolj intenzivno izvede informiranje in svetovanje.

Avtorji³¹ monografije zaključujejo svoje razmišljanje o dejavnostih zmanjševanja povpraševanja z mislijo, da evropske države nihajo med potrebo po zatiranju ilegalne dejavnosti in bolj pragmatično ugotovitvijo, da lahko to včasih povzroči več škode kot koristi. Kljub temu pa so države, kjer je uporaba ecstasy-ja najpogostejša, uspele s prvenstveno vlogo in iniciativo nevladnih ustanov razviti veliko inovativnih programov, ki jih tudi druge države uspešno prenašajo v svojo prakso. Za uspešnost takih akcij je najbolj pomembno sodelovanje med lokalnimi oblastmi, lastniki klubov in tistimi, ki promovirajo nove trende.

Avtorji³² druge podobne raziskave v začetku opozarjajo, da ukrepanje skoraj vedno sestavljajo tri strategije: zmanjševanja povpraševanja, zmanjševanja škode in represije. Na slednjo velikokrat pozabljamo, oziroma jo vidimo kot nekaj, kar nasprotuje drugima dvema strategijama. Avtorji opozarjajo, da nobena od strategij nima velikih možnosti za uspeh, če ni usklajena z drugima dvema.

Njihova analiza je privedla do zaključka, da v Evropi prevladujejo strategije zmanjševanja škode povsod tam, kjer je uradna politika usmerjena bodisi v zmanjševanje škode (npr. Nizozemska), ali pa tam, kjer je uradna politika usmerjena zelo represivno (npr. v Veliki Britaniji). V deželah, kjer politika ni preveč represivna in je usmerjena predvsem v zmanjševanje povpraševanja (npr. v Španiji), pa se razvija model mešanih intervencij, za katere so značilne strategije tako zmanjševanja uporabe kot zmanjševanja škode.

Literatura

1. Ashton, M. (ur.) (1996). **Annual report on the state of the drugs problems in the European Union**. Lisboa, EMCDDA.
2. Calafat, A. in drugi (1997). **Characteristics and social representation of ecstasy in Europe**. Palma de Mallorca, IREFREA.
3. Collin, M. (1997) **Altered state. The story of Ecstasy Culture and Acid House**. London, Serpent's tail.
4. Dekleva, B. (1998). **Tobak, alkohol in druge droge med srednješolsko mladino v Ljubljani v letu 1998**. Ljubljana, Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela.
5. **Demand reduction activities related to "new synthetic drugs": MDMA (ecstasy), other amphetamines and LSD in European Union member states (1997)**. Neobjavljeno poročilo EMCDDA.
6. Donoghoe, M.C. (1997) **Amphetamine-type Stimulants**. Geneva, WHO.
7. Eisner, B. (1997) **Ecstasy – the MDMA story**. Berkeley, Ronin Publishing.

³¹ Griffiths in drugi, 1997.

³² Calafat in drugi, 1997.

8. Griffiths, P. in drugi (1997) **Insights. New trends in synthetic drugs in the European union.** Luxembourg, EMCDDA.
9. **Guidelines for good practice at dance events** (1997). Glasgow, Scottish drugs forum.
10. Hibell, B. in drugi (1997). **The 1995 ESPAD report.** Strasburg, Council of Europe.
11. Jerman, T. in drugi (1996). **Razširjenost uporabe drog med mladimi v mestu Ljubljana.** Ljubljana, Zavod za zdravstveno varstvo Ljubljana.
12. Meisch, P. (1998). **Les drogues synthétiques de type »ecstasy« au Grand-Douche de Luxembourg.** Luxembourg, Centre de prevention des toxicomanies.
13. Newcombe, R. (1992). A researcher reports from the rave. V: Ashton, M. (ur.): **The ecstasy papers.** London, ISDD, s. 22-28.
14. Pišec, A. (1996). Ecstasy: Vladar norih noči ali prinašalec smrti? **Mreža drog**, št. 1, s. 114-117.
15. Ravnik, M. (1996). Vladar norih noči, **Stop** št. 45, november 1995. **Mreža drog**, št. 1, s. 110-113.
16. Saunders, N. (1993). **E for Ecstasy.** London, Neals yard.
17. Saunders, N. (1997). **Ecstasy reconsidered.** Samozaložba.
18. Shapiro, H. (1992). Ecstasy – the drug and its effects. V : Ashton, M. (ur.): **The ecstasy papers.** London, ISDD, s. 4-10.
19. Spruit, I.P. (1997). **Ecstasy in the Netherlands.** Rijswijk, Ministry of Health, welfare and sport.
20. Stergar, E. (1995). **ESPAD evropska raziskava o alkoholu in drogah med šolsko mladino.** Tipkopis. Ljubljana.
21. Synthetic drugs: a new challenge for prevention (1998) **PEDDRO**, št. 1-2, s. 3.
22. Synthetic drugs: chemistries, histories and risks (1998). **PEDDRO**, št. 1-2, s. 12-14.
23. **The survivors' guide to drugs and clubbing** (1997). Glasgow, Scottish drugs forum & Enhance RDP.
24. Vladar norih noči (1995). **Stop** št. 45, s. 70.

Ecstasy and synthetic drugs

Bojan Dekleva, Ph.D. in Psychology, Professor of Social Pedagogy, Faculty of Pedagogy, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenia

The use of so-called dancing or designed drugs has sharply increased among youth in Slovenia, too. The present contribution presents contemporary findings on these drugs, giving special emphasis to ecstasy. It deals with its history and different aspects of this phenomenon, its epidemiology, effects and consequences of the use of ecstasy, patterns and styles of use and presents the current situation in the field of preventive action in European countries.

Key words : drugs, synthetic drugs, ecstasy, effects – physiological, psychological, social, youth, (sub)culture

UDC 178.8, 613.83